

I deo

Početak: Aksiomi

„Mnoštvo je zakon zemlje“.
– Hana Arent, *Život duha*

1

NARATIV

Započinjemo ovo ispitivanje pod dva naslova: politička naratologija, odnosno demokratija. Prvi naslov upućuje na naš metod, a drugi na temu koja nas zanima. Demokratija i njena zamisao – što nije isto – ovde će se posmatrati iz ugla naratologije koja je postala politička, kao narativ sa političkim implikacijama. Šta je narativ? To je svakako priča, pripovest, povest. Ali politički narativ je više (ili manje) od toga: to je priča koja u sebi nosi različite, divergentne, čak heterogene crte, poput svake priče; kod politike, posebno kod demokratije, ona je uvek priča čiji su i izvori i učinci praktični, istorijski, životni. Mogli bismo reći da je to priča koja je između „dve vatre“, ili između „dva žrvnja“, između dva pokretača: s jedne strane nastaje pokrenuta nekim događajem, a s druge ona vodi u događaj (ili događaje). Za razliku od priče, recimo one u književnosti, ili u umetnosti (jer se i druge umetnosti, osim literature, služe pričama), i ona sama, kao politička priča, postaje događaj: ako bismo za književnu ili umetničku priču mogli reći da je neka vrsta prikaza, izveštaja, predstave o događaju – tako se najčešće doživljava i uzima, što, kako ćemo kasnije videti, nije baš sasvim tačno – politički narativ svoju ulogu izveštavanja, pa time i svoj perfekt, stavlja po strani kako bi krenuo dalje, kako bi postao priča koja dolazi, koja je u dolasku, i koja, u ime određene budućnosti, projekcije budućeg, oblikuje sadašnjost. Ona nije, kao priča u umetnosti ili priča koju pričamo tek kao izveštaj o

dogadaju, zaustavljeno vreme. Politička vrsta priče je vreme koje se odvija oko nas u času kad tu priču pričamo kako bismo se od jedne prošlosti otisnuli prema budućnosti. Naratologiju koristimo kao „kutiju za alat“, ne kao neku posebnu nauku.

Otuda tri svojstva političke priče. Ona je događaj vremena, najviše svog vremena, i stoji između prošlosti koju pamti, od koje polazi, a okrenuta je prema budućnosti, odnosno prema sadašnjosti u kojoj se odvija, u kojoj se „priča“. Potom, ona se ne „priča“ na način pukog pričanja, ne ostaje samo na verbalnom nivou, već njeno „pričanje“ ima praktične, skoro svakodnevnne učinke. Konačno, njeni učinci i način na koji se odvija kao vremenski događaj, nju uvek prikrivaju: ispod nje, onako kako je „pričamo“ u delima i događajima, uvek je jedna drugačija, skrivenija, manje vidljiva, ili samo delimično vidljiva priča, neka vrsta njene potke. Tu priču skrivenu ispod tekuće priče nazivamo narativ. Politička naratologija preuzima na sebe zadatak da ispituje ovu priču ispod priče, narativ, u kojem je politika – kao skup praksi, ustanova, pravila, figura, obrta i, pre svega, vrednosti – ono što usmerava cirkulaciju moći u nekoj zajednici ili nekom poretku moći. Jer je narativ uvek kruženje moći u rasporedima koje tek treba otkriti. Politička naratologija nastoji da dođe do tih rasporeda i, koliko je moguće, opiše kretanje moći, moduse i figure moći u vremenu.

Kad je o demokratiji reč – toj „najlošijoj od svih vladavina, osim svih drugih koje su povremeno bile isprobavane“, kako se o njoj izrazio Čerčil – možemo je posmatrati na više načina, kroz više predstava koje stvara o sebi. Na to ćemo tek doći, a za početak ćemo se vratiti – i naći u tome početke same demokratije – jednoj priči koju priča starogrčki istoričar, „otac istorije“, Herodot. Obično poli-

tička teorija počinje razmatranje pitanjem moći, ne nužno demokratske cirkulacije moći, kod atinskog povjesničara Tukidida, a filozofski se pre svega na početke politike kao mišljenja upućuje na sofiste, odnosno na Sokrata, potom na Platona i Aristotela. To ima svoje razloge, i na njih ćemo doći. Mi počinjemo od Herodota jer Herodot, koji je bio atinski demokrata iz kruga oko Perikla, velikog atinskog demokratskog političara V veka p. n. e., daje prvu značajnu priču o nastanku demokratije. Čini to u trećoj knjizi svojih *Istorija* – a te *Istorije* (Ἱστορίαι) tada su označavale „istraživanja“, ispitivanja prošlosti – i smešta radnju svog narativa nekoliko vekova ranije, kod Persijanaca.

Narativ Herodotov nije mit, ne barem po onom kako ga iznosi Herodot, već kao i mnoge druge pojave iz istog doba – osim istorije kao pričanja i ispitivanja prošlosti, pojavljuje se filozofija kao ispitivanje mišljenja, prvobitne nauke kao ispitivanje prirode, etika kao ispitivanje čovekovog ponašanja itd. – ispitivanja počinju da se odvajaju od mitova, tih priča o bogovima i polubogovima, odnosno junacima. Znajući da će njegovi helenski savremenici svakako приметiti kako je demokratija, na koju su u Atini, i ne samo u Atini, toliko ponosni, njihova zamisao, njihova ideja, njihov pronalazak, naročito praksa, Herodot izričito naglašava da je priča „persijska“. Time već Herodot ne ograničava demokratiju, njenu zamisao i praksu, na helenski svet, on tu zamisao univerzalizuje, odnosno kosmopolitizuje. Ali ide u još jednom pravcu: priča koju će sada ispričati svima nama nešto je, kaže, što se dogodilo: „tu su održani govori koji nekim Helenima izgledaju neverovatni (λόγοι ἀπίστοι), a za koje tvrdim da su zaista i održani“. „Helenima izgledaju neverovatni“ jer Heleni su uvereni da je ono što će uslediti – pronalazak zamisli o demokratiji – ipak njihova, helenska a ne persijska stvar,

a „tvrdim da su zaista i održani“ Herodotovo je ogradi-
vanje od mita. Time kao da još kaže: naglašavam da se to
dogodilo, makar se dogodilo baš onako kako ću izneti, jer
tamo nisam, naravno, lično bio prisutan, priču vam samo
prenosim kako sam je čuo i istražio, ali svejedno je moja
priča o nečemu što se „zaista i dogodilo“, ἐλέχθησαν δ'ὄν,
što nije mit, nije o bogovima, nije ni o polubogovima, jer
moja priča, kako ćete čuti, ima zadatak i da završi, koliko
je to nama ljudima moguće, s bogovima. A ako ne završi,
da ih barem ostavi na nekoj za nas važnoj distanci, jer je
ovo što ću vam reći, jedna vrlo ljudska stvar, tiče se nas,
ljudi, a ne bogova.

2

HERODOTOVA PRIČA

Da čujemo tu priču, njen početak, onako kako je He-
rodot priča u *Istoriji* (III, 80-82; držaću se postojećeg pre-
voda M. Arsenića, ali ću, bez posebnog naglašavanja, tu i
tamo promeniti taj prevod u skladu sa našim potrebama):

„Kad se stišala galama, koja je trajala punih pet
dana, održavali su pobunjenici protiv maga saveto-
vanja o državnom uređenju, i tu su održani govori
koji nekim Helenima izgledaju neverovatni, a za koje
tvrdim da su zaista i održani.

Otan predloži da se vlast preda javno Persijanci-
ma i reče: 'Mislim da ne treba više dozvoliti da vlast
dođe u ruke jednom od nas, jer to nije ni dobro ni
korisno. Naime, znate dobro do čega je dovelo Kam-
bizovo ludilo, a svi ste iskusili i magovu obest. A
kako bi i bila dobra monarhija, u kojoj neodgovorni

PREGLED SADRŽINE

I DEO

POČETAK: AKSIOMI

1 NARATIV (9) – 2 HERODOTOVA PRIČA (12) – 3 NOMOS (15) – 4 IZBOR (19) – 5 ODGOVORNOST (23) – 6 JAVNOST (27) – 7 VREDNOSTI (31) – 8 SLOBODA (35) – 9 SLOBODA U ATINSKOJ DEMOKRATJI (39) – 10 PLATONOVA *POLITEJA* (43) – 11 ARISTOTEL: ISTO A RAZLIČITO (47) – 12 MIL, KONSTAN, BERLIN (51) – 13 ROULS, HABERMAS, LIOTAR (55) – 14 ČISTA NORMA I NORMA BEZ ZAKONA (59) – 15 ŠTA JE NARATIV? (63) – 16 ZNANJE I IMANJE (68) – 17 RAT IZNUTRA (71) – 18 RAT SPOLJA (75) – 19 POJAVA RIMA (79) – 20 CICERONOVE *PERSONAE* (83) – 21 AUTORITET (86) – 22 *RESPUBLICA* (91) – 23 HERODOTOV PRVI OBRT (95) – 24 DRUGI OBRT (99) – 25 ŠTA SU POLITIČKI POJMOVI? (103)

II DEO

SREDINA: MOĆI

1 U TAMNICI (109) – 2 DVOSTRUKO ČITANJE (112) – 3 VIŠESTRUKO ČITANJE (116) – 4 NARATIVNO ČITANJE (120) – 5 POČETAK *VLADAOCA* (124) – 6 *PONTIFEX MAXIMUS* (128) – 7 *CORPUS REI PUBLICA* (132) – 8 *DEFENSOR PACIS* (135) – 9 MOĆI (140) – 10 SPINOZINA „DATA REČ“ (143) – 11 *POSSEST* (147) – 12 LEVIJATAN (151) – 13 HOBSOVO DOBA (154) – 14 LOKOVA SVOJINA (158) – 15 RUSOOVE VOLJE (162) – 16 APSOLUTNI I RELATIVNI APSOLUTIZAM (166) – 17 ADAM SMIT (170) – 18 KAPITAL I SUVEREN (174) – 19 „APSTRAKTNI RAD“ (177) – 20 SREDINA: TRŽIŠTE (181) – 21 RAZMENA EKONOMIJE I POLITIKE (185) – 22 REDUKCIJE I DESTRUKCIJE (189) – 23 POLITIČKA KOMUNIKACIJA (194) – 24 OPET KOD MAKIJAVELIJA (197) – 25 MOĆI MNOŠTVA (202)

III DEO

SREDINA: OBRTI

1 „JOŠ JEDAN NAPOR!“ (209) – 2 I JOŠ JEDAN NAPOR! (212) – 3 DAN PADA (216) – 4 NAKON PADA (220) – 5 SUKOB TUMAČENJA (224) – 6 TUMAČENJA SUKOBNA (228) – 7 ENGLESKA (232) – 8 AMERIKA (235) – 9 NEZAVISNOST I SAMOUTEMELJENJE (239) – 10 PAPIR GOVORI (243) – 11 PAPIRI OBJAŠNJAVAJU (247) – 12 IZOSTANAK REPREZENTOVANJA (251) – 13 PRETPOSTAVKE TERORA (255) – 14 DANTON I ROBESPIER (259) – 15 LEGITIMACIJA TERORA (263) – 16 PAD ROBESPIJERA (267) – 17 MARA U KADI (271) – 18 RUSOVŠTINA (275) – 19 DE SAD KAO MISLILAC REVOLUCIJE (279) – 20 NAPOLEON (283) – 21 NARATIV REVOLUCIJE (288) – 22 NARATIVI REVOLUCIJA (291) – 23 REVOLUCIJA I SUBJEKTIVNOST (296) – 24 TOKVIL (300) – 25 ISTORIJA I NJENE POUKE (304)

IV DEO

KRAJ: U DOLASKU

1 ZID (311) – 2 PREMEŠTANJE (315) – 3 KRAH UTOPIJE ILI KRAJ ISTORIJE? (319) – 4 KRAJ ILI POČETAK SADAŠNOSTI? (323) – 5 TUMAČENJA KRAHA UTOPIJE (327) – 6 „PUSTINJA RASTE“ (I): KLASNA MRŽNJA (333) – 7 MARKSIZAM KAO BOLJŠEVIZAM (336) – 8 „PUSTINJA RASTE“ (II): RASNA MRŽNJA (341) – 9 NIHILIZAM KAO NACIONALIZAM (345) – 10 POLITIKE RESANTIMANA (348) – 11 NIČE I „DOLAZEĆA“ DEMOKRATIJA (352) – 12 DERIDA I DEMOKRATIJA „U DOLASKU“ (357) – 13 DEMOKRATIJA U DEKONSTRUKCIJI (361) – 14 FUKO O LIBERALIZMU (365) – 15 – FUKO KAO „NEOLIBERAL“ (369) – 16 DELEZ I AGAMBEN (374) – 17 VIRILIO I BODRIJAR (378) – 18 LIOTAROVA MERILA (382) – 19 PRAZNO MESTO TRANSCENDENCIJE (386) – 20 KUDA PLOVIMO? KIBERNETIKA (390) – 21 SADAŠNOST KOJA IZMIČE (394) – 22 DEMOKRATIJA „U ODLASKU“ (398) – 23 NARATIV „U ODLASKU“ (402) – 24 AMBIVALENCIJE DEMOKRATIJE (405) – 25 OSVRT U ODLASKU: POLITIČKA NARATOLOGIJA O DEMOKRATIJI (409)

IMENIK (413) – BELEŠKA O PISCU (419)